

olan xalqlar (sumerlər)mədəniyyətin ilkin yaradıcılarıdır. Smitin gəldiyi qənaətə görə Ari dilləri ümumi Turan dili ailəsi içərisində baş verən proseslər nəticəsində ayrılaraq formalaşmışdır. (Smith Philp, Vol. I, 1865, Səh. 65)

İtalyanın görkəmli tarixçi və antropoloqu Françesko Molon liqurlara həsr olunmuş əsərində Turan irqinin tarixi coğrafiyasına da geniş yer vermişdir. Onun yazdığına görə Asiyanın böyük

Ələsgər Siyablı

qalma çoxlu abidələr mövcuddur. (Francesco Molon, 1880, Səh. 32)

İngilis antropoloqu Oksford universitetinin professoru Con Beyker də özünün irqlərə həsr olunmuş "Rasa" adlı kitabında Turan irqini Avropa irqinə aid edir. (Joon R. Baker. 1974. Səh. 625)

Rus antropoloqları Turan adına ehtiyatla yanaşaraq Turan irqi terminindən qəzəli şəkildə imtina edir və onu "Cənubi sibir" irqi termini ilə əvəz edərək sibirin monqoloid xalqları ilə yanaşı Qazax və Mərkəzi Asiya türk xalqlarını bu irqə aid edirlər.

Macar antropoloqu A.Bartucz Turan irqinin ən başlıca tədqiqatçılarından biridir. O bütün Türk xalq-

ları, bretanları, uelsləri, İsveçrəli-leri, şimali italyanları, aid edir. (Madison Grant. 1916, Səh. 124)

Grant yumru qafaya malik olan Alp irqini digər yumruqafalı monqoloidlərə qarışdırmamağı məsləhət görür. O, Avropada almanların əksəriyyətinin Alp irqinə mənsub olduğunu, Alp irqinin Avropaya Balkanlar üzərindən neolit dövründə Kiçik Asiyadan daxil olduğunu yazır. (Madison Grant, 1916, Səh. 122)

Madison Grant İngiltərənin ilkin əhəlisinin Alp irqinə mənsub olduğunu, Stounhenc kimi dairəvi meqalit kurqanların sahiblərinin də Alp irqinə mənsub insanlar olduğunu, lakin sonradan tam assimilyasiyaya uğradıqları fikrini irəli sürür. Onun yazdığına görə İsveçrənin göllər ətrafı ərazilərinin və İtalyanın şimal ərazilərinin əhalisi m. ö. 5000-ci ildə çiçəklənən dövrünü yaşayan Alp irqinə mənsub olmuşlar. Bu yumru qafalı Alp irqinin monqollarla heç bir əlaqəsi yoxdur. Avropada

(əvvəli ötən sayımızda)

Alman antropoloqu Egon Aykstedt bəşər irqlərinin tarixinə həsr olunmuş əsərində antropoloji baxımdan Avropalıları Turan və Alp irqi olmaqla iki qola bölmür. Bəşəriyyəti Avropoid, Monqoloid və Neqroid olmaqla üç böyük irqə ayıraraq Aykstedt Turan (Turanid) irqini, Alp irqini, Aral irqini, Pamir irqini qohum irqələr hesab edir və bu irqlərin ümumi Avropa irqi altında birləşdirir. (Egon von Eikstedt. 1934, Səh. 134)

Aykstedt də Denker və Hadon kimi Turan irqini türk və tatarlardan ibarət hesab edir. O, Turan irqini qısa başlı antropoloji tipə aid olduğunu və Asiyanın böyük ərazisinə yayılmış olduğunu yazır.

Turanlıların qafatasları orta dərəcədə geniş, yüksək və qısadır. Alınları olduqca yüksək və dikdir.

Eykstedt bəzi müəlliflərin Asiya və Monqol irqlərini eyniləşdirmələrinə etiraz edərək Turan irqinin Asiyanın böyük hissəsinə yayılmış olduğunu yazır: "Türküstan və Ön Asiya Turanlılarını monqoloid kimi qəbul etmək yanlışdır. Müasir dövrdə artıq Turan irqi bütün bilim adamları tərəfindən Avropa irqinə daxil edilir. Turanlılarda rast gəlinən bəzi monqoloid izləri onların bəşəriyyətin ilkin dövrlərindən etibarən Avropoid və monqoloid irqlərinin sərhədində yaşayıb, monqoloidlərlə bioloji təması nəticəsində meydana çıxmışdır. Antropoloji tip olaraq Turanlıların bədən quruluşu ümumi olaraq orta böyüklüyə malik olsalar da, ancaq zərifdirlər, sifətləri orta dərəcədə uzundur, güclü şəkildə düz buruna və güclü tük sıxlığına malikdirlər. Almacıq sümükleri zəif çıxıntılıdır, gözləri zəif dərəcədə qırıqdır. Turanlıların qafatasları orta dərəcədə geniş, yüksək və qısadır. Alınları olduqca yüksək və dikdir". (Egon von Eikstedt, 1934, Səh. 144, 170)

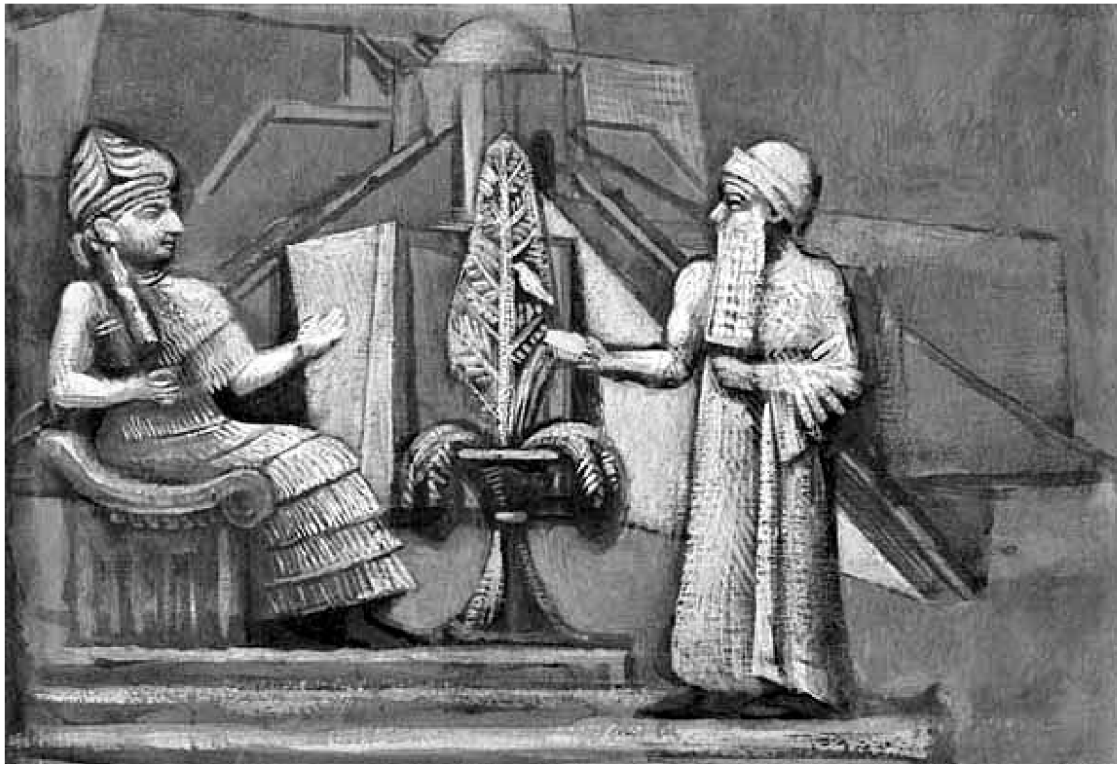
Aykstedtin fikrinə görə turanlı öntürklər bu günkü Turana yeni Türküstanə yəqin ki, ən qədim zamanlarda şimal ərazilərindən gəlmişlər. Turan nordik irqinin ilkin vətənidir.

Sibir turanlılarının da mənsub olduğu Avropa irqinin ilkin vətənidir və sonrakı mədəniyyət mərkəzidir.

Eykstedt Turanı, yeni cənubu Sibiri bəşəriyyətin dinamik inkişafının əsas hərəkətverici qüvvəsi hesab edir. "Turan irqi Sibirin qərbindən durmadan çöllər boyunca hərəkət edirdilər. Öz özlüyündə barışıl və mədəniyyətse-

Dünya tarixinin Turan dövrü

ver olan Turanlılar və türklər bozkırın heyvandar köçəri turanlılarının təzyiqi ilə qərbə doğru köçlərə məruz qalarkən, Avropadakı nordik irqə mənsub avropalıları da yerlərindən edib batıya doğru köçlərinə səbəb olurdular". (Egon

von Eikstadt, 1934, Səh. 267)

Tarım hövzəsi və Asiyanın yüksək ovalıqları qədimlərdə olduğu kimi bu gün də turanlıların yurduudur. Turan indiki Türkmənistan və Qazaxıstanın yerləşdiyi ərazidir. Turanlılar güneyə doğru hərəkət edərək İran və Anadolu üzərindən geniş ərazilərə çıxdılar burda tundrada olduğu kimi rütubətli şərait mövcud idi. Lakin sonradan Turanlılar burda protoaralıqdenizi insanları təmsalında bir rəqiblə qarşılaşdılar. Turanlıların İran üzərindən qərbə doğru yürüşləri sonrakı tarixi dövrlərdə dəfələrlə təkrarlandı. (Egon von Eikstadt, 1934, Səh. 280)

"Dünya tarixi" əsərinin müəllifi İngilis assuroloqu və tarixçisi F.Smit bəşəriyyətin böyük bir hissəsini öz tərkibində birləşdirən Turan irqinin qədim dövrdə Qafqazın tarixi ilə sıx bağlı olduğunu və bu irqin Mərkəzi və doğu Asiya, Şimal Buzlu okeanına qədərki düzənliklərdə, Avropada və hətta Amerikada geniş yayıldığını yazmışdır. Turan irqi, tatar/türkləri, hunları, monqolları, uqları, kalmıqları, Amerikanın eskimoslarını əhatə edir. Turan irqinə mənsub

ərazisi bəşəriyyətin ikinci böyük hissəsini təşkil edən Turan irqinə məxsus idi. Buzluq erası sona çatdıqdan sonra Turan irqi ilk olaraq Ural dağları üzərindən batıya və güney-batıya doğru hərəkət edərək Avropaya gəlmişlər. Turanlılar ilk öncə Avropanın güney bölgələrinə doğru hərəkət etdikləri zamanı müxtəlif ərazilərdə dayanaraq məskən salmış və bir müddətdən sonra irəliləməyə davam etmişlər. Onlar ilk növbədə Aralıq dənizi hövzəsinə doğru yenicmiş, Avropanın güney ərazilərində yerləşən İtalyanı, İsveçrəni, Fransanın cənubunu və İspaniyanı məskunlaşdırmışlar. (Francesco Molon, 1880, Səh. 19)

Molon turanlıların miqrasiyası haqqında yazır ki, Ural-Altaylı Turanlıların Mərkəzi Asiyadan ikinci axını Kiçik Asiya üzərindən Babilə və sonra Dunayın aşağısından Alp regionuna oldu. Babilin xarabalıqlarında Assuriyalılardan öncə burda Ural-Altay xalqlarının yerləşmiş olduğu haqqında çoxlu dəlillər mövcuddur. Babilde 3000 min il öncə aqlütinativ ural-Altay dilində danışan xalqlardan

ları ilə birlikdə macarları da bu irqə aid edir. Bartucz Turan irqini avropoid tipinə malik olduğunu və monqoloidliyin antropoloji əlamət şəklinde türklərin bir qisminə az da olsa sonradan meydana çıxdığını qeyd edir. O monqolları antropoloji tip olaraq Turan irqinə deyil, Sinid irqinə mənsub hesab edir. (Laslo Rasonyi. cilt 1, 2002, Səh. 494-498)

Turanlı öntürklərə aid edilən ən önəmli nəzəriyyələrdən biri də Alp irqi nəzəriyyəsidir. Amerikanın görkəmli antropoloqu Nordik-ari irqi nəzəriyyəsinin banisi Madison Grant Alp irqinin Asiya mənşəli olduğunu, kökünün Güney Sibirə bağlı olduğunu yazır.

Sonrakı yayılma prosesində Mərkəzi Tibet, Himalay və Hindikuş ətkələrində məskunlaşan bu irq Pamir, İran, Kiçik Asiyaya doğru hərəkət edərək Balkanlar üzərindən Avropaya yayılmış, güney-doğu Avropanı, Balkanları, Şimali İtalyanı, Mərkəzi Avropanı əhatə etmişlər. M.Grant türklər başda olmaqla qədim və müasir dövrün bir çox turanlı xalqlarını o cümlədən sumerləri, akkad, hititləri, miyalyalıları, sarmatları, kelt-

rastlanan yumru qafalı monqoloid izləri daha gec dövrdə yüz illərlə Şərqi Avropanı vıran qoyan Hunların və tatarların dövründən qalmadır. (Madison Grant, 1916, Səh. 125)

M.Grantın fikrinə görə Mərkəzi Fransanın əhəlisinin əksəriyyəti Sezarın dövründə olduğu kimi indi də Alp irqinə mənsubdurlar. Belçikanın yüksəkliklərində, Elzas Lotarinqiyada, Tirol, İsveçrədə, İtalyanın şimalındakı Bavariyada, Baden Vürtembergdə dağlıq əhalinin əksəriyyətini Alp irqi insanları təşkil edirlər. Lakin Bavariyada və Tirol, onlar xeyli dərəcədə nordik teutonlarla qarışmışlar. Slavyan xalqlarının böyük əksəriyyəti də Alp irqinə mənsubdurlar. (Madison Grant, 1916, Səh. 126)

İtalyan antropoloqu Q.Serqi Aralıq dənizi irqinin tədqiqinə həsr etdiyi əsərdə Avropanın ən qədim əhalisi olan iberləri və liqurları Turan irqinə aid edir. Serqi iberlərin kəllə sümüklərini tədqiq edərək onları pelasqlarla eyniləşdirir. O hesab edir ki, yumru başlı braxikefal iberlər Asiya tipinə aiddirlər və onlar neolit dövrünün sonu və metal dövrünün başlanğıcında Asiyadan hərəkət edərək Rusiyanın cənubundan keçməklə Avropanın mərkəzinə, Aralıq dənizi regionuna və İberiya yarımadasına yayılmışlar. (G. Sergi. 1901, Səh. 160)

Fransız antropoloqu Marsel-lin Ball bəşəriyyəti Nordik, Aralıq dənizi və Alp irqi olmaqla üç irqə bölmür. Alp irqi Rusiyanın böyük hissəsini, Kiçik Asiyayı, Balkanları və Çexiyanı, İsveçrəni, Alp dağlarının batısını, Fransanın mərkəzini və Bretan əyalətini, Kantabriyanı, İtalyanın quzeyini əhatə edir. Bu irq böyük, kiçik və ya orta bədənli, sifətləri geniş və yumru, başları yumru, geniş burunlu, gözləri açıq və ya tünd qəhvəyi, saçları qara və ya şabalıdli rəngdə antropoloji tipə malikdirlər. (Boule Marcellin. Les Hommes Fossiles Elementis de Paleontologie Humaine. Səh. 326)

(ardı gələn sayımızda)